



LYGIŲ GALIMYBIŲ KONTROLIERIUS

PAŽYMA

DĖL GALIMOS DISKRIMINACIJOS NEGALIOS PAGRINDU NESUTEIKIANT VIENODŲ GALIMYBIŲ BALSUOTI 2016 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO RINKIMUOSE TYRIMO

2016-12-19 Nr. (16)SN-181)SP-140

Vilnius

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (toliau – Tarnyba) 2016 m. spalio 18 d. gavo pareiškėjo asociacijos „Lietuvos neįgaliųjų forumas“ (toliau – pareiškėjas) skundą „Dėl lygių galimybių pažeidimo“, t.y. dėl galimos diskriminacijos negalios pagrindu nesuteikiant vienodų galimybių balsuoti 2016 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose (toliau – rinkimai) tyrimo (toliau – skundas). Skunde nurodoma, jog: asmenims pripažintiems neveiksniais nebuvo suteikta teisė dalyvauti rinkimuose rinkėjo teisėmis; iš 1987 rinkimų apylinkių tik 799 buvo pritaikytos asmenų su negalia poreikiams, t.y. 1188 rinkimų apylinkėse asmenims su negalia nebuvo sudarytos tinkamos sąlygos dalyvauti rinkimuose; ne visose rinkimų apylinkėse regėjimo negalią turintiems asmenims buvo suteiktos jiems būtinos priemonės (trafaretai), užtikrinančios savarankiško balsavimo galimybę; balsavimo namuose galimybė neužtikrina asmenų su negalia pilnavertės teisės dalyvauti rinkimuose.

2016 m. lapkričio 28 d. pareiškėjas pateikė Tarnybai skundo papildymą, kurį pasirašė papildomi pareiškėjai R. Š. bei E. B¹. Skundo papildyme nurodoma, jog 2016 m. spalio 23 d. vykusiuose pakartotiniuose Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose (toliau – pakartotiniai rinkimai) asmenims su negalia taip pat nebuvo sudarytos tinkamos sąlygos dalyvauti pakartotiniuose rinkimuose. Pareiškėjai nurodo, jog pakartotinių rinkimų metu iš 1987 rinkimų apylinkių tik 799 buvo pritaikytos asmenų su negalia poreikiams.

Lygių galimybių kontrolierė A. Skardžiuvienė (toliau – ir Kontrolierė), vadovaudamasi Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 25 str. 1 d., 2016 m. spalio 27 d. raštu Nr. (16)SN-181)S-862 „Dėl informacijos pateikimo“ kreipėsi į Lietuvos Respublikos vyriausiąją rinkimų komisiją (toliau – ir Komisija), prašydama pateikti informaciją, ar pagal 2016 m. vasario 4 d. sprendimo Nr. Sp-11 „Dėl Balsavimo patalpos įrengimo tvarkos aprašo ir Balsavimo patalpos

¹ Asmenų vardai ir pavardės Tarnybai žinomi.

perdavimo saugoti policijai akto formos patvirtinimo“ (toliau – Sprendimas) 22 p. Komisijai yra pateikta informacija apie balsavimo patalpas (pastatus), kurios nebuvo pritaikytos asmenų su negalia poreikiams 2016 metų Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų metu. Taip pat paprašyta pateikti kitą su skundo esme susijusią reikšmingą informaciją.

2016 m. lapkričio 18 d. Kontrolierės sprendimu Nr. (16)SN-181)S-932 „Dėl skundo tyrimo termino pratęsimo“, vadovaujantis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 22 str., skundo tyrimo terminas pratęstas iki 2016 m. gruodžio 18 d.

Lygių galimybių kontrolierė

n u s t a t ė:

Vyriausios rinkimų komisijos pirmininkas 2016 m. lapkričio 16 d. rašte Nr. 2-1505(2.10S) „Dėl lygių galimybių pažeidimo rinkimuose“ nurodė, jog pagal rinkimų įstatymus, už balsavimo patalpų parengimą, inventoriaus įsigijimą ir išsaugojimą yra atsakingos savivaldybių administracijos. Patalpų parengimo išlaidos apmokamos iš savivaldybių biudžeto. Savivaldybių administracijos taip pat turi pasirūpinti ir užtikrinti, kad į šias patalpas galėtų nesunkiai patekti asmenys su negalia.

Komisija Sprendimu patvirtino Balsavimo patalpos įrengimo tvarką, kurios 8 punkte numatė, kad: „Privalo būti užtikrinta teise balsuoti neįgaliesiems, senyvo amžiaus rinkėjams bei numatyta galimybė jiems nesunkiai patekti ir (ar) pakilti į balsavimo patalpas. Rinkimams suteikiamų balsavimo patalpų tinkamumą ir jų įrengimą judėjimo ir (ar) regėjimo negalią turinčių ir senyvo amžiaus rinkėjų poreikiams privalo įvertinti savivaldybių institucijos, atsakingos už viešosios paskirties pastatų pritaikymą specialiesiems poreikiams.“. Tos pačios tvarkos 16 punkte reglamentuota, kad: „Bent viena balsavimo kabina turi būti pritaikyta rinkėjams su negalia ir skirta užpildyti rinkimų biuleteni sėdint kėdėje ar neįgaliojo vežimėlyje.“

Rengiantis 2016 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimams, Komisija 2016 m. kovo mėn. kreipėsi į visas savivaldybes, prašydama patikrinti ir įvertinti savivaldybės teritorijoje esančių balsavimo patalpų būklę (patalpos dydį, kokiame aukšte ji įrengta, ar pritaikyta neįgaliesiems ir pan.). Vyriausioji rinkimų komisija, gavusi informaciją apie prastas balsavimo patalpas, prašė apygardų ir apylinkių rinkimų komisijas pasirūpinti, kad savivaldybių administracijos skirtų tinkamas patalpas balsavimui, tame tarpe, kad būtų užtikrinta teisė balsuoti ir asmenims su negalia. Deja, tikrai ne visos savivaldybės pasirūpino balsavimui skirti tokias patalpas, į kurias nesunkiai galėtų patekti ir (ar) pakilti neįgalieji, senyvo amžiaus rinkėjai ir pan. 2016 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimuose iš 1996

rinkimų apylinkių tik 699 balsavimo patalpos buvo pritaikytos asmenims su negalia. Šios problemos sprendimui galbūt reikėtų griežtesnio įstatymų reglamentavimo ar savivaldybių biudžetuose numatyti lėšas, kurios būtų skiriamos tik balsavimo patalpų įrengimui.

Esant tokiai situacijai, Komisija rekomenduoja asmenims su negalia balsuoti namuose, nes įrengti balsavimo patalpų, pritaikytų tokiems asmenims, neturi įgaliojimų ir tam skirtų lėšų.

Lygių galimybių kontrolierė

k o n s t a t u o j a:

1. Tyrimo metu buvo nustatoma, ar organizuojant ir vykdant rinkimus bei pakartotinius rinkimus nebuvo pažeisti Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau – Konvencija) 29 str. a) p. i), ii), iii) pap. bei Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 5 str. 1 d. 1 p. reikalavimai.

Konvencijos 29 str. a) p. i), ii) bei iii) pap. įtvirtinta, jog valstybės, šios Konvencijos Šalys, užtikrina neįgaliesiems politines teises ir galimybę jas įgyvendinti lygiai su kitais asmenimis ir įsipareigoja užtikrinti, kad neįgalieji galėtų veiksmingai ir visapusiškai dalyvauti politiniame ir visuomenės gyvenime lygiai su kitais asmenimis tiesiogiai ar per laisvai pasirinktus atstovus, įskaitant neįgaliųjų teisę ir galimybę balsuoti ir būti išrinktiems *inter alia*, užtikrinant, kad balsavimo procedūros, patalpos ir medžiaga būtų atitinkamos, prieinamos ir jas būtų galima lengvai suprasti ir naudoti; apsaugant neįgaliųjų teisę rinkimuose ir viešuose referendumuose balsuoti slaptai be įbauginimo, taip pat kandidatuoti rinkimuose, faktiškai eiti pareigas ir atlikti visas viešąsias funkcijas visais valdymo lygmenimis, prireikus sudarant jiems sąlygas naudotis pagalbėmis ir naujausiomis technologijomis; užtikrinant neįgaliųjų, kaip rinkėjų, galimybę laisvai pareikšti savo valią ir šiuo tikslu prireikus jų prašymu leidžiant kitam neįgaliojo pasirinktam asmeniui padėti neįgaliajam balsuoti.

Lygių galimybių įstatymo 5 str. 1 d. 1 p. numatyta, jog, valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos pagal kompetenciją privalo užtikrinti, kad visuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios teisės ir galimybės nepaisant lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos.

2. Pagal Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 8 str., už balsavimo bei apygardų ir apylinkių rinkimų komisijų būstinių patalpų išlaikymą, balsavimo patalpų įrengimo inventoriaus įsigijimą ir išsaugojimą apmokama iš savivaldybių biudžetų. Seimo rinkimų įstatymo 60 str. 2 d. įtvirtinta, jog balsavimo patalpos įrengimo reikalavimus nustato Komisija.

Komisijos Sprendime įtvirtinti reikalavimai dėl balsavimo patalpų pritaikymo asmenų su negalia poreikiams: parenkant patalpas balsavimui, rekomenduotina, kad jos būtų įrengiamos

savivaldybių, valstybės arba savivaldybių institucijų, įstaigų, seniūnijų, bendruomenių bei viešosios paskirties pastatų pirmajame aukšte (6 p.); privalo būti užtikrinta teisė balsuoti neįgaliesiems, senyvo amžiaus rinkėjams bei numatyta galimybė jiems nesunkiai patekti ir (ar) pakilti į balsavimo patalpas. Rinkimams suteikiamų balsavimo patalpų tinkamumą ir jų įrengimą judėjimo ir (ar) regėjimo negalią turinčių ir senyvo amžiaus rinkėjų poreikiams privalo įvertinti savivaldybių institucijos, atsakingos už viešosios paskirties pastatų pritaikymą specialiesiems poreikiams (8 p.); visi su rinkimais susiję nukreipiantieji užrašai, rodyklės ir iškabos prie pastato ir jo viduje turi būti aiškiai matomose vietose ir parašyti valstybine lietuvių kalba. Šalia užrašų valstybine lietuvių kalba gali būti pateikiami nukreipiantieji užrašai ir kitomis kalbomis (10 p.); bent viena balsavimo kabina turi būti pritaikyta rinkėjams su negalia ir skirta užpildyti rinkimų biuletenį sėdint kėdėje ar neįgaliojo vežimėlyje (16 p.).

Pagal Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 12 str. 5 d., Komisijos sprendimai, priimti neišeinant už kompetencijos ribų, yra privalomi visoms rinkimų ir referendumo komisijoms, valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, taip pat kitoms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms. Juos pakeisti arba panaikinti gali tik pati Komisija arba teismas.

Atsižvelgus į galiojantį teisinį reglamentavimą, konstatuotina, jog Komisija, įgyvendindama Seimo rinkimų įstatymo 60 str. 2 d. įtvirtintą pareigą, Sprendimu, kuris pagal Vyriausios rinkimų komisijos 12 str. 5 d. yra privalomas valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, taip pat kitoms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms, nustatė reikalavimus balsavimo patalpoms, kuriuose, be kita ko, įtvirtinti reikalavimai dėl balsavimo patalpų pritaikymo asmenų su negalia poreikiams. Vadinasi, pareiga valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, t.y. Komisijai, pagal Lygių galimybių įstatymo 5 str. 1 d. 1 p. nėra nevykdoma.

3. Dėl pareiškėjų skunde nurodytos teisės dalyvauti rinkimuose rinkėjo teisėmis nesuteikimo asmenims pripažintiems neveiksniais.

Pagal Konvencijos 12 str. 2 d., pripažįstama, kad neįgalieji turi teisinį veiksnumą lygiai su kitais asmenimis visose gyvenimo srityse. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 34 str. įtvirtinta, jog rinkimuose nedalyvauja piliečiai, kurie teismo pripažinti neveiksniais. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 2 str. 1 d., rinkimuose nedalyvauja piliečiai, kurie teismo pripažinti neveiksniais.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 12 str. apibrėžia lygių galimybių kontrolieriaus kompetenciją. Pagal Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 12 str. 1 d. nuostatas, lygių galimybių kontrolierius tiria skundus dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos, priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo ir teikia su tuo susijusias objektyvias ir nešališkas konsultacijas, pagal to paties įstatymo 12 str. 2 d. nuostatas, lygių galimybių kontrolierius atlieka nepriklausomus tyrimus, susijusius su diskriminacijos atvejais, ir nepriklausomas diskriminacijos padėties apžvalgas, skelbia nepriklausomas

ataskaitas, teikia išvadas ir rekomendacijas bet kokiais su diskriminacija susijusiais klausimais dėl šio įstatymo įgyvendinimo, taip pat pasiūlymus Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms dėl teisės aktų tobulinimo ir lygių teisių įgyvendinimo politikos prioritetų, o minėto įstatymo 12 str. 3 d. nustato, kad lygių galimybių kontrolierius keičiasi turima informacija su analogiškas funkcijas atliekančiomis Europos Sąjungos įstaigomis.

Pažymėtina, kad Lygių galimybių įstatymo 1 str. nustatyta, jog šio įstatymo paskirtis yra užtikrinti, jog būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. nuostatos, įtvirtinančios asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijas lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 1 str. 1 d. apibrėžiama šio įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos moterų ir vyrų lygios teisės. Todėl galimą Lietuvos Respublikos Seimo priimtų įstatymų prieštaravimą asmenų lygybės principui ir lygioms teisėms, kurios yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. ir pilna apimtimi perkeltos į Lygių galimybių įstatymą bei Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, turi teisę nagrinėti ir priimti sprendimą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas.

Taigi sistemiskai aiškinat Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtintą reglamentavimą, lygių galimybių kontrolieriui jo kompetencijos ribose suteikta teisė vertinti ir priimti sprendimą tik dėl norminio (administracinio) akto ar jo dalies atitikimo įstatymui ar Vyriausybės norminiam teisės aktui. Lygių galimybių kontrolieriui nėra suteikta teisė vertinti ir priimti sprendimą dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto įstatymo atitikimo konstituciniam asmenų lygybės principui ir konstitucinėms teisėms, įtvirtintoms Lygių galimybių įstatyme bei Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme.

Dėl aukščiau minėtų priežasčių, vadovaujantis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 21 str. 1 d. 3 p., skundo dalis dėl galimo Seimo rinkimų įstatymo 2 str. 1 d. prieštaravimo Lygių galimybių įstatymui palikta nenagrinėta.

4. Dėl pareiškėjų skunde nurodytos balsavimo namuose galimybės, kuri neužtikrina asmenų su negalia pilnavertės teisės dalyvauti rinkimuose, pabrėžtina, jog Konvencijos 3 str. įtvirtinta, jog vienas iš Konvencijos principų yra pagarbos asmens prigimtiniam orumui, savarankiškumui, įskaitant laisvę rinktis, ir nepriklausomumui. Faktas, jog asmenims su negalia siūloma balsuoti namuose, tai yra atskirai nuo kitų visuomenės narių, nesuderinamas su minimo Konvencijos principo įgyvendinimu.

Dėl lėšų trūkumo nepritaikius didžiosios dalies balsavimo patalpų, balsavimo namuose galimybė dažnu atveju yra vienintelė galimybė asmenims su negalia dalyvauti rinkimuose rinkėjo teisėmis. Konstatuotina, jog šiuo atveju yra nevykdomas Konvencijos 29 str. a) p. i) pap. reikalavimas

dėl neįgaliųjų veiksmingo ir visapusiško dalyvavimo politiniame ir visuomenės gyvenime lygiai su kitais asmenimis užtikrinimo, pritaikant jiems balsavimo patalpas.

5. Dėl pareiškėjų skunde nurodytų balsavimo vietų (pastatų ir priemonių) nepritaikymo asmenų su judėjimo ir regos negalia poreikiams, pažymėtina, kad pagal Sprendimo 3 p., savivaldybės privalo parinkti ir laiku suteikti rinkimų komisijoms tinkamai įrengtas patalpas, reikalingą įrangą. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 8 str., už balsavimo bei apygardų ir apylinkių rinkimų komisijų būstinių patalpų išlaikymą, balsavimo patalpų įrengimo inventoriaus įsigijimą ir išsaugojimą apmokama iš savivaldybių biudžetų.

Tyrimo metu nustatyta, jog rinkimų ir pakartotinių rinkimų metu iš 1996 rinkimų apylinkių tik 699 balsavimo patalpos buvo pritaikytos asmenų su judėjimo ir regos negalia poreikiams. Tai yra, didžiojoje dalyje rinkimų apylinkių (65 proc.) buvo neužtikrinta asmenų su negalia teisė veiksmingai ir visapusiškai dalyvauti rinkimuose ir pakartotiniuose rinkimuose lygiai su kitais asmenimis.

Pabrėžtina, jog rinkimų patalpoms dažnu atveju pasirenkamos mokslo įstaigų patalpos. Pagal Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. birželio 14 d. įsakymu Nr. 317 „Dėl STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ patvirtinto Statybos reglamento (toliau – Statybos reglamentas) A priedo 12 p., mokslo pastatai, skirti švietimo ir mokslo tikslams (institutai bei mokslo tyrimo įstaigos, bendrojo lavinimo, profesinės ir aukštosios mokyklos, vaikų lopšeliai, darželiai, laboratorijos, observatorijos ir kt.) yra įtraukti į Žmonėms su negalia svarbių objektų sąrašą, ir jiems taikomi Statybos reglamento IV skyriaus „Miestų, miestelių ir kaimų teritorijos“ bei VII skyriaus „Negyvenamieji pastatai“ reikalavimai. Konstatuotina, jog šių įstaigų steigėjams (savininkams) pareiga dėl mokslo įstaigų pastatų pritaikymo asmenų su negalia poreikiams kyla dėl šiose įstaigose teikiamų tiesioginių (mokslo, mokymo ar ugdymo) paslaugų, o ne tik rinkimų metu.

Neužtikrinus tinkamų balsavimo priemonių (tinkamo dydžio balsavimo kabinų, regėjimo negalią turintiems asmenims būtinų priemonių (trafaretų)) balsavimo vietose, pažeidžiamas Konvencijos 29 str. a) p. ii) pap. reikalavimas dėl neįgaliųjų teisės balsuoti slaptai užtikrinimo, prireikus sudarant jiems sąlygas naudotis pagalbinėmis ir naujausiomis technologijomis.

Pažymėtina, jog dėl finansavimo stokos, Komisija negalėjo pasinaudoti Seimo rinkimų įstatymo 8 str. numatyta galimybe rinkimų patalpų ar inventoriaus pritaikymui panaudoti valstybės biudžeto lėšas.

Tyrimo metu nustatyta, jog vykusių rinkimų ir pakartotinių rinkimų metu iš 1996 rinkimų apylinkių tik 699 balsavimo patalpos buvo pritaikytos asmenų su judėjimo ir regos negalia poreikiams, jose buvo tinkamos asmenims su negalia balsavimo priemonės. Šiais veiksmais nebuvo vykdomi

Konvencijos 29 str. a) p. i), ii) bei iii) pap. reikalavimai dėl neįgaliųjų politinių teisių ir galimybės jas įgyvendinti lygiai su kitais asmenimis užtikrinimo, įskaitant neįgaliųjų teisę ir galimybę balsuoti ir būti išrinktiems *inter alia* užtikrinant, kad balsavimo procedūros, patalpos ir medžiaga būtų atitinkamos, prieinamos ir jas būtų galima lengvai suprasti ir naudoti; apsaugant neįgaliųjų teisę rinkimuose ir viešuose referendumuose balsuoti slapta be įbauginimo, taip pat kandidatuoti rinkimuose, faktiškai eiti pareigas ir atlikti visas viešąsias funkcijas visais valdymo lygmenimis, prireikus sudarant jiems sąlygas naudotis pagalbinėmis ir naujausiomis technologijomis; užtikrinant neįgaliųjų, kaip rinkėjų, galimybę laisvai pareikšti savo valią ir šiuo tikslu prireikus jų prašymu leidžiant kitam neįgaliojo pasirinktam asmeniui padėti neįgaliajam balsuoti.

Pabrėžtina, jog 2016 m. balandžio 20 d. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijų Lietuvai 58 p. d) pap. siūloma paspartinti rinkimų įstatymų priėmimą Lietuvos Respublikos Seime, kad būtų užtikrintos teisiškai įgyvendinamos neįgaliųjų teisės balsuoti ir, be kita ko, jiems būtų prieinami pasiekiami rinkimų biuleteniai, rinkimų medžiaga ir rinkimų apylinkės, ir užtikrinta laisvai pasirenkama, tinkama ir būtina pagalba, kad visiems žmonėms būtų lengviau balsuoti, nepaisant negalios.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, vadovaudamasi Lygių galimybių įstatymo 14 str., 15 str. bei Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 21 str. 1 d. 3p., 24 str. 4 p. ir 12 str. 2 d.,

Lygių galimybių kontrolierė

n u s p r e n d ž i a:

1. Kreiptis į Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministeriją ir siūlyti sudaryti tarpinstitucinę darbo grupę dėl teisės aktų projektų, susijusių su Konvencijos 29 str. a) p. įgyvendinimu, parengimo.

2. Skundo dalį dėl galimo Seimo rinkimų įstatymo 2 str. 1 d. prieštaravimo Lygių galimybių įstatymui palikti nenagrinėta.

3. Atmesti skundo dalį dėl galimo Lygių galimybių įstatymo 5 str. 1 d. 1 p. numatytos pareigos nevykdymo, nepasitvirtinus nurodytam pažeidimui.

4. Su sprendimu supažindinti pareiškėjus, Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, Komisiją, Lietuvos savivaldybių asociaciją.

Sprendimas gali būti skundžiamas Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

Lygių galimybių kontrolierė

Agneta Skardžiuvienė